

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย

การก้าวเข้าสู่สังคมฐานความรู้ และกระแสโลกาภิวัตน์ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างกว้างขวางในการจัดการศึกษาและโดยเฉพาะการจัดการเรียนรู้ในระดับสากลและในประเทศไทย ตามกรอบแนวคิดและทิศทางที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 การปฏิรูปการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ แนวคิดการรู้สารสนเทศได้มีการอภิปรายกันอย่างกว้างขวางโดยเฉพาะในบริบทของการศึกษาทุกระดับ คำว่า การรู้สารสนเทศหรือในอดีตเป็นที่รู้จักในชื่ออื่นๆ เช่น การปฐมนิเทศห้องสมุด การสอนบรรณานุกรม การให้การศึกษาผู้ใช้ ทักษะสารสนเทศ และเกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีและสื่อ เช่น การรู้ดิจิทัล (digital literacy) การรู้อิเล็กทรอนิกส์ (e-literacy) การรู้คอมพิวเตอร์ (computer literacy) การรู้เทคโนโลยี (technology literacy) การรู้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT literacy) การรู้เท่าทันสื่อ (media literacy) ซึ่งเป็นไปตามพัฒนาการของเทคโนโลยีและจุดเน้น และยังใช้ควบคู่กันเพื่อเน้นความสำคัญ เช่น การรู้เท่าทันดิจิทัล และการรู้สารสนเทศ (digital and information literacy) การรู้เท่าทันสื่อและการรู้สารสนเทศ (media and information literacy) เป็นต้น

การรู้สารสนเทศมีความสำคัญต่อการศึกษาและการดำรงชีวิต มีความจำเป็นต่อการพัฒนาการศึกษา และการสร้างสังคมสารสนเทศและสังคมความรู้ การรู้สารสนเทศเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของกระบวนการศึกษาทั้งในระดับพื้นฐานและระดับอุดมศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาด้วยตนเองและการศึกษาตลอดชีวิต การรู้สารสนเทศเป็นข้อกำหนดพื้นฐานสำหรับการเป็นพลเมืองที่มีส่วนร่วมตามระบอบประชาธิปไตยแบบเสรีนิยม การสร้างความรู้ใหม่ ซึ่งจำเป็นสำหรับความสำเร็จทางด้านเศรษฐกิจในอนาคต การเรียนรู้ตลอดชีวิต การแก้ไขปัญหาในระดับโลกและการปกครองตนเอง (Australian Library and Information Association, 2006) การรู้สารสนเทศเป็นสมรรถนะหรือทักษะที่จำเป็นสำหรับบุคคลในศตวรรษที่ 21 ซึ่งมีข้อมูล ข่าวสารหรือสารสนเทศเป็นหัวใจสำคัญและเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นพลังขับเคลื่อนหรือปัจจัยหลักที่ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนในสังคม ทั้งสังคมโลกและสังคมไทย เป็นเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อบุคคล องค์กรและสังคมทั้งทางบวกและทางลบ การรู้สารสนเทศได้รับความสำคัญอย่างกว้างขวางในระดับสากลโดยเฉพาะในประเทศพัฒนา เช่น สหรัฐอเมริกา แคนาดา เนเธอร์แลนด์ ฟินแลนด์ ออสเตรเลีย ในวงการศึกษาระดับตั้งแต่การศึกษาขั้นพื้นฐานจนถึงการศึกษาระดับอุดมศึกษา โดยอาจารย์ นักวิชาการ นักการศึกษา นักวิจัย และนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาศาสาสนเทศศาสตร์และบรรณารักษศาสตร์ในประเทศไทยและในภูมิภาคอาเซียนต่างมีความตระหนักและตื่นตัวในการศึกษาและวิจัยในเรื่องการรู้

สารสนเทศในประเทศและในภูมิภาค ดังจะเห็นได้จากผลงานที่ตีพิมพ์ เผยแพร่ในวารสารและการประชุมทางวิชาการระดับสากลอย่างต่อเนื่อง

การก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียนเป็นโอกาสให้มีการพัฒนาเครือข่ายและการเชื่อมโยงทางกายภาพ สถาบันและบุคคลอย่างใกล้ชิด อาเซียนได้จัดทำแผนแม่บทเชื่อมโยงอาเซียน (Master Plan on ASEAN Connectivity) ทำให้นักวิชาการ นักวิจัย นักวิชาชีพในภูมิภาค มีโอกาสทำงานร่วมกันพัฒนาความร่วมมือ เครือข่าย การแบ่งปันความรู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล องค์กรในสาขาต่างๆ เช่นเดียวกับการกำหนดแนวทางในเรื่องนโยบายการแข่งขันของภูมิภาคอาเซียน (ASEAN Regional Guidelines on Competition Policy) บท 10 ได้ให้ความสำคัญในเรื่องความร่วมมือ และการส่งเสริมวัฒนธรรมความร่วมมือในประชาคมอาเซียน การแบ่งปัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ สารสนเทศ ความรู้และทรัพยากรเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผล สอดคล้องกับแนวคิดการจัดตั้งประชาคมอาเซียน โดยมีความร่วมมือด้านการศึกษาของอาเซียนเป็นส่วนหนึ่ง และสอดคล้องกับกรอบนโยบายด้านการศึกษาของอาเซียนที่เน้นการขับเคลื่อนความร่วมมือการศึกษาอาเซียน การส่งเสริมความร่วมมือและการสร้างเครือข่ายการวิจัยและการพัฒนา ระหว่างสถาบันและหน่วยงานด้านการศึกษา การส่งเสริมความร่วมมือในระดับอุดมศึกษา การสนับสนุนการดำเนินการวิจัยและการแลกเปลี่ยนนักวิชาการ (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, ม.ป.ป.)

เนื่องจากความร่วมมือในระดับภูมิภาคและความร่วมมือข้ามพรมแดนโดยเฉพาะในสถาบันอุดมศึกษาเป็นแนวโน้มของโลกที่ขยายตัวอย่างกว้างขวาง (Asian Development Bank, 2012, p.20) กอปรกับความสำคัญและความจำเป็นของการรู้สารสนเทศต่อการเรียนรู้ในกระแสการเปลี่ยนแปลงของการก้าวเข้าสู่ยุคดิจิทัล ผู้วิจัยในฐานะผู้สอนและนักวิจัยตระหนักถึงความสำคัญของการรู้สารสนเทศต่อประเทศไทยและภูมิภาคอาเซียน และการพัฒนาสู่ความเป็นสากลจึงได้ดำเนินการวิจัยเกี่ยวกับการรู้สารสนเทศอย่างต่อเนื่องโดยได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากงบประมาณแผ่นดิน ได้แก่ งานวิจัยการพัฒนามาตรฐานการรู้สารสนเทศและยุทธศาสตร์การพัฒนานักเรียนไทยให้เป็นผู้รู้สารสนเทศ (ชุตินา สัจจามันท์, 2554) การพัฒนาตัวชี้วัดการรู้สารสนเทศของนักเรียนไทย (ชุตินา สัจจามันท์ และกาญจนา ใจกว้าง, 2555) การพัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกลการรู้สารสนเทศสำหรับครูบรรณารักษ์ (ชุตินา สัจจามันท์, 2556) การพัฒนาชุดฝึกอบรมการรู้สารสนเทศเพื่อการศึกษาทางไกล: ความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชกับมหาวิทยาลัยเปิดประเทศญี่ปุ่น (ชุตินา สัจจามันท์, 2557) ผลงานวิจัยได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ในระดับชาติและนำเสนอในระดับสากล โดยเฉพาะผลงานวิจัยยุทธศาสตร์การพัฒนานักเรียนไทยให้เป็นผู้รู้สารสนเทศ ได้รับการ

นำเสนอเป็นภาษาอังกฤษในการประชุมระดับนานาชาติของสหพันธ์ระหว่างประเทศว่าด้วยสมาคมห้องสมุดและสถาบัน (<http://conference.ifla.org/past-wlic/2011/199-sacchanand-en.pdf>) และได้รับการคัดเลือกแปลเป็นภาษาฝรั่งเศส(<http://conference.ifla.org/past-wlic/2011/199-sacchanand-fr.pdf>) ออกเผยแพร่ด้วย

จากสถานการณ์การเข้าสู่ประชาคมอาเซียน และผลการวิจัยเรื่องการพัฒนายุทธศาสตร์การบริหารจัดการความร่วมมือการจัดการศึกษาและวิจัยทางสารสนเทศศาสตร์ในประชาคมอาเซียน (ชุตินา สัจจามันท์, 2559) มีข้อเสนอแนะเชิงยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการความร่วมมือโดยเน้นการศึกษาและวิจัยทางสารสนเทศศาสตร์ในประชาคมอาเซียน และผลการวิจัยเรื่อง ความเป็นสากลของการศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ในประเทศไทย (ชุตินา สัจจามันท์, 2559) พบว่ายุทธศาสตร์การพัฒนาความเป็นสากลของสถาบันการศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ในประเทศไทยครอบคลุมยุทธศาสตร์ระดับภูมิภาคและระดับสากล และยุทธศาสตร์ระดับประเทศ/สถาบัน จำแนกเป็นสี่ด้าน ได้แก่ ด้านการบริหารจัดการ ด้านการเรียนการสอน ด้านการวิจัยและด้านการบริการทางวิชาการ โดยแต่ละด้านมีรายการยุทธศาสตร์ ภายในกรอบแนวคิด “สร้างอัตลักษณ์” หรือจุดเน้นของสถาบัน สรุปความสัมพันธ์ของความร่วมมือและเครือข่ายกับความเป็นสากลและประเด็นสำคัญของความร่วมมือและเครือข่ายการศึกษาและวิจัยการรู้สารสนเทศ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาประเด็นการวิจัยการพัฒนาเครือข่ายการรู้สารสนเทศประชาคมอาเซียนซึ่งเป็นประเด็นที่มีความสำคัญระดับชาติและระดับสากลและเชื่อมโยงกับแผนแม่บทและแนวทางของประเทศไทยและอาเซียน อันจะนำไปสู่การกำหนดนโยบายและการปฏิบัติ เพื่อเสริมสร้างศักยภาพและการรวมพลังของประเทศไทยและประชาคมอาเซียน รวมทั้งการขับเคลื่อนความร่วมมือด้านการศึกษาอาเซียน เชื่อมโยงกับวิสัยทัศน์ของแผนแม่บทไอซีทีของอาเซียน (Asean ICT Master Plan) ที่ระบุว่า *We're stronger when we're connected*

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์การศึกษาและวิจัยการรู้สารสนเทศของประชาคมอาเซียน
2. เพื่อพัฒนารูปแบบเครือข่ายการรู้สารสนเทศของประชาคมอาเซียน
3. เพื่อศึกษาแนวทางส่งเสริมเครือข่ายการรู้สารสนเทศประชาคมอาเซียน

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ ครอบคลุมประเทศสมาชิกกลุ่มประชาคมอาเซียน 10 ประเทศ ได้แก่ ประเทศไทย มาเลเซีย สิงคโปร์ เมียนมาร์ ลาว กัมพูชา เวียดนาม ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย บรูไน
2. ขอบเขตด้านเนื้อหา ครอบคลุมสถานการณ์และเครือข่ายด้านการศึกษาระดับปริญญาตรี กิจกรรมการเรียนการสอนการรู้สารสนเทศ ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ บทบาทของห้องสมุด/บรรณารักษ์ และสถาบันการศึกษา / ผู้สอน และด้านการวิจัย ครอบคลุมผลงานการศึกษา ค้นคว้า วิจัยเกี่ยวกับการรู้สารสนเทศ ที่ตีพิมพ์เผยแพร่เป็นภาษาอังกฤษ และภาษาไทย
3. ขอบเขตด้านประชากร ประกอบด้วยเอกสารบทความทางวิชาการ และบทความวิจัยที่ตีพิมพ์เผยแพร่เป็นภาษาอังกฤษ และภาษาไทย ที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์การรู้สารสนเทศของประชาคมอาเซียน ผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มที่ 1 ประกอบด้วยชาวไทยและชาวต่างประเทศ จำนวน 27 ราย จาก 7 ประเทศ และผู้ทรงคุณวุฒิกลุ่มที่ 2 นักวิชาการ นักวิชาชีพและนักวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการรู้สารสนเทศชาวไทย จำนวน 31 คน

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์การศึกษาและวิจัยการรู้สารสนเทศในประเทศไทยและประชาคมอาเซียน อันจะนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาการเรียนการสอน การวิจัย วารสารและวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ในประเทศไทยและในประชาคมอาเซียน
2. ได้รูปแบบเครือข่ายการรู้สารสนเทศของประชาคมอาเซียนและแนวทางพัฒนาเครือข่ายการรู้สารสนเทศอันจะนำไปสู่การกำหนดนโยบาย และการปฏิบัติที่เกี่ยวข้อง เพื่อพัฒนานักวิชาการ นักวิจัย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การแบ่งปันความรู้การจัดการความรู้ และความเข้มแข็งในการพัฒนาการรู้สารสนเทศในประเทศและในประชาคมอาเซียนและการพัฒนาสู่สากล ซึ่งจะนำไปสู่การขยายผลในการพัฒนาการเรียนรู้อย่างยั่งยืน
3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปใช้ประโยชน์
  - 3.1 กระทรวงศึกษาธิการได้แนวทางกำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการรู้สารสนเทศ อันจะนำไปสู่การสร้างเสริมเข้มแข็งของการศึกษาและวิจัยในประเทศไทยและประชาคมอาเซียน และผลักดันให้มีการกำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องของอาเซียน อันจะส่งผลถึงการพัฒนา นักวิชาการ นักวิจัย ครูอาจารย์ บรรณารักษ์ นักเรียน นักศึกษาและบัณฑิตให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในมิติใหม่ของการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ที่เน้นการเรียนรู้วิธีเรียนและประชาชนให้เป็นพลโลก
  - 3.2 สถาบันการศึกษาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ นำผลการวิจัย และข้อเสนอแนะจากการวิจัยนี้ไปใช้ในการกำหนดนโยบายและแนวทางการพัฒนาการรู้สารสนเทศ

การศึกษาและการวิจัย ตลอดจนการพัฒนาบทบาทของประเทศไทยในประชาคมอาเซียนและในระดับสากล

3.3 ประเทศไทยได้ผลงานที่สามารถตอบนโยบายและแผนงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและวิจัยและการรู้สารสนเทศทั้งในระดับประเทศและระดับภูมิภาคอาเซียนและสามารถนำไปขยายผล การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระดับประเทศต่อไป

ข้อจำกัดในการวิจัยนี้

เนื่องจากงานวิจัยนี้กำหนดขอบเขตการศึกษาสถานการณ์การศึกษาและวิจัยของประเทศในประชาคมอาเซียน เฉพาะจากเอกสารที่เผยแพร่เฉพาะภาษาอังกฤษและภาษาไทย ด้วยข้อจำกัดของผู้วิจัยในการเข้าถึงเนื้อหาของภาษาชาติต่างๆ ที่ใช้ในประชาคมอาเซียน สถานการณ์ต่างๆ จึงสะท้อนสถานการณ์ที่ปรากฏในระดับสากล

นิยามศัพท์

การรู้สารสนเทศ หมายถึง ความสามารถในการกำหนดความต้องการสารสนเทศ การระบุแหล่งสารสนเทศ การเข้าถึงและใช้เครื่องมือค้นหาสารสนเทศ การประเมินสารสนเทศ การสังเคราะห์สารสนเทศและการใช้สารสนเทศอย่างมีจริยธรรมและถูกกฎหมาย

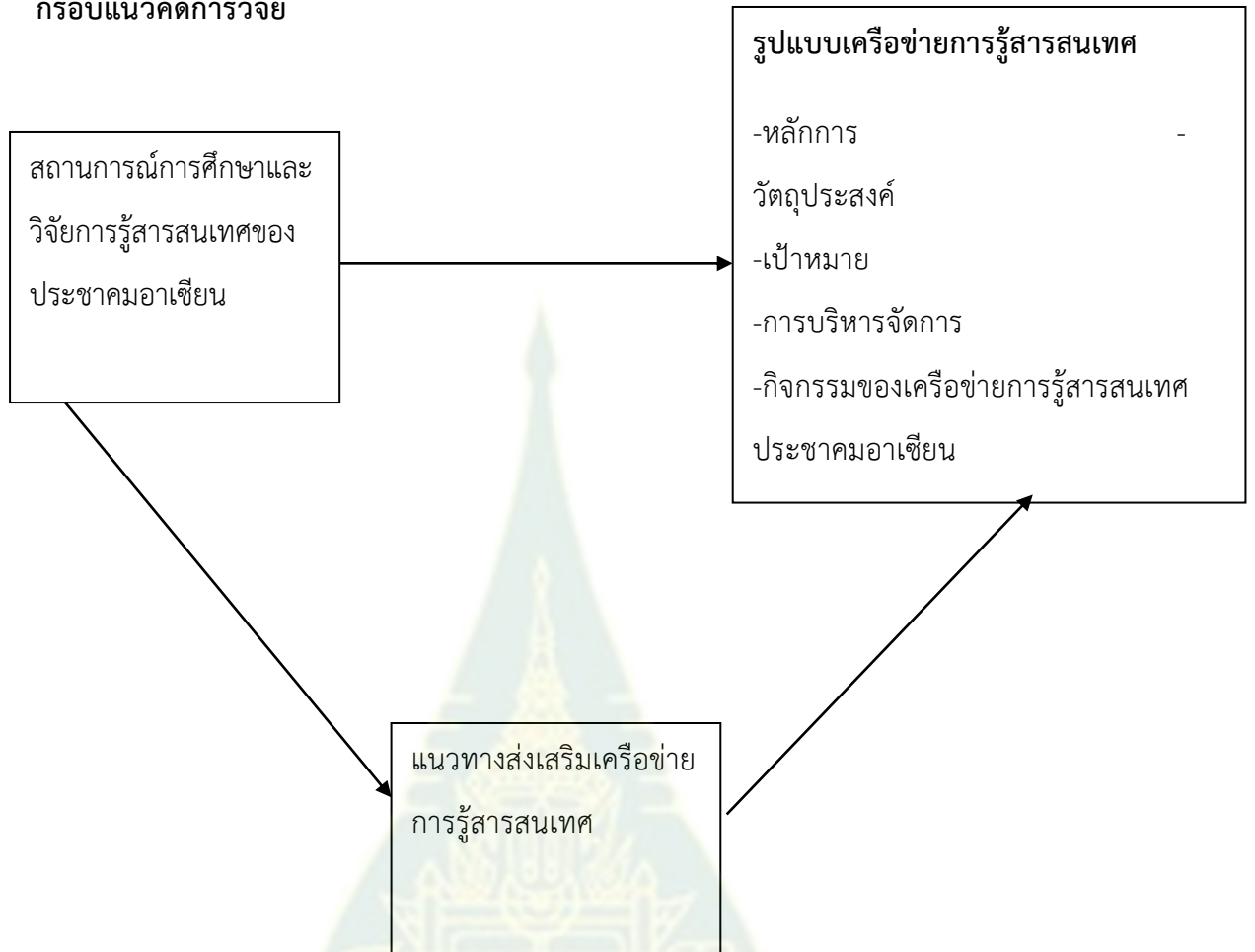
การศึกษาการรู้สารสนเทศ หมายถึง กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดเรียนการสอนการรู้สารสนเทศ ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ บทบาทของห้องสมุด/บรรณารักษ์ และสถาบันการศึกษา / ผู้สอน และการพัฒนาบุคลากรของประเทศในกลุ่มประชาคมอาเซียน

ด้านการวิจัย ครอบคลุมผลงานการศึกษา ค้นคว้า วิจัยเกี่ยวกับการรู้สารสนเทศของประชาคมอาเซียน ที่ตีพิมพ์เผยแพร่เป็นภาษาอังกฤษ และภาษาไทย

รูปแบบเครือข่ายการรู้สารสนเทศ หมายถึง หลักการ วัตถุประสงค์ เป้าหมาย ระบบการบริหารจัดการ และกิจกรรมของเครือข่ายการรู้สารสนเทศประชาคมอาเซียน

แนวทางส่งเสริมเครือข่ายการรู้สารสนเทศ หมายถึง กลยุทธ์การดำเนินการของเครือข่ายการรู้สารสนเทศประชาคมอาเซียน

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย